

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Йордан Атанасов Христосков, професор в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма Политическа икономия

Автор: Петко Наджид Миран

Тема: „Възможности за компенсиране на неравенството в разпределението на дохода чрез дейностите на Европейския социален фонд“

Научен ръководител: проф. д-р Пламен Димитров Чипев, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-3469 от 13.07.2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Възможности за компенсиране на неравенството в разпределението на дохода чрез дейностите на Европейския социален фонд“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма Политическа икономия.

Автор на дисертационния труд е Петко Наджид Миран – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Икономически науки“ с научен ръководител проф. д-р Пламен Димитров Чипев от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от докторанта Петко Наджид Миран комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- a) молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- b) автобиография в европейски формат;
- c) нотариално заверенг копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’): дипломи за висше образование - ОКС магистър, сп. Международна търговия и ОКС магистър, сп. Английска филология;
- d) заповеди за записване в докторантура;

- e) заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех мн. добър (5.00);
- f) протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- g) дисертационен труд;
- h) автореферат;
- i) списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- j) декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Докторантът е приложил 5 научни публикации по темата на дисертацията, една от които е под печат.

Заключение за пригодността на представените за рецензиране материали и документи спрямо законовите изисквания:

Като обем и като съдържание представените материали отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на допълнителните изисквания в подзаконовите документи на Министерския съвет и Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Така представените документи осветяват научното развитие на докторанта достатъчно добре и позволяват да се изготви една обективна рецензия.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Петко Наджад Миран е роден на 20.07.1977 година. Има завършено средно техническо образование и дипломи за висше образование - ОКС магистър, сп. Международна търговия и ОКС магистър, сп. Английска филология. Специализирал е в Университет Лайден, Холандия, Висша школа по икономика, гр. Москва, Русия, НЕС – Париж, Колумбийски университет, САЩ, Университет Кеймбридж, Великобритания и други. Зачислен е на редовна докторантура в ПУ „Паисий Хилендарски“ през март 2013 г. отчислен с право на защита през юли 2016 година.

Петко Миран е работил е на различни места и е заемал различни длъжности. В обратен хронологичен той е работил като хонорован преподавател и по проекти в ПУ „Паисий Хилендарски“, като официален преводач в ЕТ “Графолинеа”, като експерт – специалист в РС на КНСБ, гр. Пловдив, като преподавател по английски език в ГХП „Св. Св. Кирил и Методий“ и училища „Европа“ гр. Пловдив, като експерт в областта на рекламата в Международен пловдивски панаир, като специалист по търговска дейност в АМ Ко. ООД, Пловдив.

В последните години по време на докторантурата Петко Миран се изявява и като изследовател с научни публикации. Участва активно в учебния процес и научния живот на ФИСН на ПУ „Паисий Хилендарски“.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационния труд е актуална и значима, както в теоретичен, така и в приложен план на ниво макро- и микроикономика и на ниво европейска и национална социална политика за противодействие на неравенството в разпределението на дохода. Дискусията по тази тема, както в научната литература, така и сред експертите на авторитетни международни организации като ОИСР, МОТ, СБ, ЕК и други е изключително интересна и с много отворени въпроси, което дава поле за лична изява на дисертанта. При голямото разнообразие от недостатъчно изследвани научни, практически и политически въпроси в областта на неравенството в разпределението на дохода, докторантът концентрира своето внимание върху възможностите на Европейския социален фонд (ЕСФ) и Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ) да компенсират това неравенство. Всъщност, стигайки до заключението, че тези възможности са ограничени, а в някои случаи дори резултатите са спорни, докторантът разширява темата на изследването като засяга и много въпроси на националните социални, данъчни и трансферни политики и дава препоръки за усъвършенстване на тези политики.

Целта на дисертационния труд на Петко Миран е: „...да се даде оценка за възможността за компенсиране на неравенството в разпределението на доходите в България, както и за ЕС-27 като цяло, чрез програмите и проектите, финансирани по линия на ЕСФ в периода от 2007 г. до настоящия момент, и да се формулират предложения за алтернативни мерки и политики за справяне с проблема.“(стр. 15)

За постигане на тази цел дисертантът си поставя **7 конкретни изследователски задачи (стр. 15 -16)**, изпълнението на които е свързано с основната цел и научна теза и последователно води към доказване или отхвърляне на издигнатите хипотези.

4. Познаване на проблема

Кандидатът Петко Нажад Миран притежава необходимите теоретични познания по основната тема на изследването – неравенството в разпределението на доходите. Той има широка литературна осведоменост и критичен поглед към използваните източници. Ясно личат аналитичните умения на автора да разбира, интерпретира и систематизира разглежданите

икономически теории и неговите способности да извършва самостоятелни научни изследвания чрез подбор и конструиране на методологичен инструментариум за изследване на неравенството в разпределението на дохода.

Показал е необходимите умения да събира и работи с богат емпиричен материал, да прилага класически и съвременни статистически методи за анализ, включително анализ на зависимости и правилно да интерпретира получените резултати и да прави обобщения. Това му позволява да стигне до изводи с определена практическа полезност.

Притежава добър и ясен стил на научно писане и коректно работи с научната литература и други информационни източници. Сложни процеси умело са представени чрез разработени лично от дисертанта фигури и схеми, сравнителни таблици и други.

5. Методика на изследването

Методиката на дисертационното изследване включва: критичен анализ и класификация на теоретичните подходи, национални политики и нормативни документи по проблемите с неравенството; индукция и дедукция; различни методи на статистически анализ на емпирични данни, включително анализ на зависимости; сравнителен анализ на емпирични данни, тенденции и политики. Избраният методологичен апарат от дисертанта съответства напълно на поставената основана цел и изследователски задачи.

Въведените ограничения в дисертационния труд произтичат от недостатъчния емпиричен и доказателствен материал по проблема с неравенството, както и от отсъствието на надеждни статистически източници за всички страни, позволяващи неговото изследване в дълбочина. Поради множеството фактори, влияещи върху неравенството в разпределението на дохода и разнообразните последици от това, авторът прави уговорката, че съсредоточава вниманието си само върху най-съществените. Съвсем коректно се въвежда и времеви обхват (2007 – 2020 г.) на изследване на въздействието на ЕСФ и ЕСИФ върху неравенството, поради факта, че България е член на ЕС от 2007 г.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Петко Миран е в обем от 277 страници, в това число приложения - 19 страници и използвана литература – 20 страници. В подкрепа на изложението са включени 34 таблици и 76 фигури. Библиографията включва 229 източника, от които 57 на български език и 172 на английски език.

Заглавието на дисертационния труд на Петко Миран – „Възможности за компенсиране на неравенството в разпределението на дохода чрез дейностите на Европейския социален фонд ” отговаря на съдържанието. Наименованията на отделните глави, параграфи и под-параграфи съответстват на съдържанието в тях.

Обект на изследване в дисертационен труд са актуалните процеси на задълбочаващото се неравенство в разпределението на доходите в развитите страни и изследване на последиците от високите нива на неравенството и политиките, които могат съществено да повлияят върху тях. На тази основа се търсят проявленията и възможностите за намаляването му в България. (стр. 14)

Предмет на изследването са възможностите за въздействие (и противодействие) върху крайната подоходна диференциация чрез политиките, реализирани по линия на ЕСФ и ЕСИФ, както и чрез икономическите и социални политики на национално равнище в по-широк план. (стр. 14)

Научната теза, която докторантът защитава в дисертационното изследване е, че „неравенството е сериозен социално-икономически проблем, както на регионално и национално ниво, така и на глобално равнище. Той е подхранван от множество фактори, които самостоятелно и в комбинация помежду си му позволяват да се самозахранва след достигане на определено равнище. Поради тази причина е необходим комплексен подход за справяне с високите нива на подоходно неравенство.“ (стр. 15)

Хипотезите, върху които се изгражда основната теза, докторантът Петко Миран обвързва с възможностите на ЕСФ да повлияе ефективно върху високите нива на неравенство в държавите на ЕС и България, при определени социално-икономически условия, както и в определени слаборазвити региони чрез ЕСИФ. Подчертава се, че инвестициите в образование и здравеопазване могат да повлияят върху заетостта, но спадът в безработицата трябва да се разглежда като необходимо, но не и достатъчно условие за намаляване на неравенството в доходите.

В структурно отношение дисертацията се състои от въведение, три глави, заключение и приложения. Включването на посвещение, признателност, списък на съкращенията и списък на таблици и фигури предава един по-модерен академичен формат на дисертацията. Структурата на дисертационния труд на Петко Миран е подчинена на един предварително замислен план за постигане на поставената цел и задачи и на последователна проверка и доказване на издигнатата научна теза и хипотези. Съдържанието на дисертационния труд обхваща:

Въведение (стр. 12 - 18), включващо задължителните за една докторска дисертация елементи.

Първа глава – „Теоретични подходи към проблемите на неравенството в разпределението на дохода“ - (стр. 19 - 69), анализира и систематизира подходите на отделните направления в икономическата теория и позициите на основни представители на икономическата наука по отношение на разпределението и преразпределението на доходите. Последователно са разгледани класическата, неокласическата и институционалната школа, като в рамките на мейнстрийм модела се подчертава приносът на представители на кейнсианското и пост-кейнсианско направление, монетаризма и неолиберализма. Анализирана е тезата, представена от Артър Оукън, за дилемата между равенство и ефективност, която често се извежда на преден план от противниците на преразпределението. Стига се до заключението за отсъствие на единна теория за неравенството в разпределението на доходите, която да обединява основните възгледи на отделните представители на икономическата наука.

Втора глава - „**Неравенство в разпределението на дохода: фактори, последици, модели на разпределение**“ - (стр. 70 – 172) анализира измененията в подоходното неравенство в повечето развити страни и България. Изведени са водещите фактори за нарастване на диференциацията в доходите, като се групират по определени признаци. Изведени са по-значимите последици, които са в състояние да обхванат цялото общество в даден регион или страна, както и рисковете от тях. Анализират се предимствата и недостатъците на съвременните пет икономически модела, като са посочени начините за разпределение и преразпределение на доходите и е изведена тенденцията на развитие на неравенството във всеки един от тях.

Трета глава - „Европейски социален фонд и политики за намаляване на неравенството в доходите. Фондът в България от 2007 г. до днес“ – (стр. 173- 230) анализира разпределението на средствата на ЕСФ по държави от ЕС и усвояването им по години. Разглеждат се очакванията за програмен период 2014-2020. Специално внимание е отделено на усвояването на средства в България. Извършен е корелационен и регресионен анализ между независимите променливи - усвоените средства от ЕСФ и ЕСИФ и зависимите променливи - коефициент на Джини и отделни променливи, които се явяват фактори за или последици от крайната диференциация в доходите. Посочва се средата, необходима за успешна реализация на програмите, финансирани от Европейския социален фонд. Предлагат се алтернативни политики за намаляване на неравенството в доходите, като допълващи посочените европейски фондове.

В заключението (стр. 231 – 238) синтезирано се излага актуалността на проблема с неравенството в разпределението на доходите, неговата недостатъчна теоретична осветеност и недостатъчните и ефективни политически решения. Подчертава се общото убеждение, че този проблем не може да бъде решен от свободния пазар и е необходима по-осезаема държавна намеса. Същевременно, като се изтъква ролята на ЕСФ и ЕСИФ за намаляване на доходното неравенство и ограничаване на социалното изключване, на основата на емпиричния анализ се посочва, че тези външни въздействия трябва да бъдат допълнени с подобрени вътрешни условия и конкретни национални действия – въвеждане на прогресивно данъчно облагане с по-стръмна скала, по-ефективни инвестиции в здравеопазването и образованието, въвеждане на диапазон на бедността, нарастване на синдикалната плътности и други. Като заключителен акорд, цялостната философска рамка на дисертационния труд успешно е обобщена в три основни пункта.

Положителните оценки на за дисертационния труд на Петко Миран могат да се изразят в следните няколко пункта:

- Трудът е насочен към един все още малко изследван, но изключително актуален на сегашния етап проблем - неравенството в разпределението на доходите и възможностите на ЕСФ и ЕСИФ за компенсиране на това неравенство.
- Налице е съответствие между заглавието на дисертацията, основната теза, целта, от една страна и структурата и съдържанието на самия научен труд – от друга.
- Ясно са формулирани научната теза и хипотезите, върху които тя се гради, основната цел и изследователските задачи. Налице е умело подбрана и успешно приложена методология на изследването.
- Пренесени или изведени са ясни дефиниции на основните понятия, с които авторът оперира в този труд.
- Въведените ограничения върху обхвата и мащабите на дисертационния труд са логически обосновани и коректни и не намаляват стойността на получените резултати.
- Дисертационният труд има цялостен завършен вид на едно научно изследване.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Добре формулираните изходни позиции на изследването и логически построеното изложение естествено водят до значими научни и научно-приложни резултати с характер на научни приноси. Обобщено, научните

приноси на Петко Миран се изразяват в систематизация на научни знания, отличаване приноса на отделни учени по разработване на проблема с подходящото неравенство, доизясняване на понятия, разработване на адекватен инструментариум за решаване на поставените изследователски задачи в научния труд и в други подобни изследвания, даване на препоръки с определена практическа стойност за държавното управление. В по-конкретен план могат да се изброят следните по-съществените научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд:

- Съществен е систематичен анализ, съпоставяне и класификация на приносите по икономическото неравенство в доходите на съществуващите в научната литература школи и на конкретни техни представители. Стига се до извода (стр. 65 – 66), че към настоящия момент няма изградена единна обща теория за неравенствата в подходящото разпределение.
- Изведени са актуалните проблеми на неравенството, произхождащи и развиващи се като резултат от световната финансово-икономическа криза от 2008 година чрез прилагане на широк инструментариум от измерители. Систематизирани са факторите и последиците от тенденцията на ускорено задълбочаване на неравенството между различните доходни групи в развитите страни и в България, в това число са посочени рисковете от тази негативна тенденция. (втора глава, параграфи 1 – 3)
- Разкрит е механизмът на *порочната спирала* - процесът на самонарастване на неравенството, при който даден фактор се явява едновременно причина за и следствие от неравенството и когато цели групи от общество се спуснат по спирала на ниски доходи и се заключват в порочен кръг, от който сами не са в състояние да излязат. Подчертава се, че излизането от това състояние може да стане само чрез външна намеса - силна социална политика на държавата, по-строга регулация и по-ефективно насочване на средствата от ЕСФ. (втора глава, под-параграф 3.10)
- Извършен е сравнителен анализ на пет икономически модела на разпределение и преразпределение на дохода и е направена оценка и прогнозиране на тенденциите в развитието на неравенството в отделните икономики. Посочени са политиките, които могат да противодействат на високите нива на доходна диференциация. Изведен е трендът на развитие за всеки модел на разпределение чрез усреднените стойности на коефициента на Джини за страните, следващи различни икономически модели, което позволява да се оценят по-добре прилаганите икономически политики. (втора глава, параграф 4)

- Чрез корелационен и регресионен анализ между независимите променливи – усвоените средства от ЕСФ и ЕСИФ и зависимите променливи - коефициент на Джини, както и отделни променливи, които се явяват фактори за или последици от крайната диференциация в доходите (младежка безработица, лица в риск от бедност, дял на безработните, дял на работещите бедни) се стига до заключението, че усвояването на средствата по ЕСФ и ЕСИФ не винаги води до понижаване на неравенството в разпределението на доходите. Посочено е, че в някои държави дори се наблюдава положителна корелация – т.е. тенденция на влошаване на показателите, чрез които измерваме неравенството при нарастване на средствата от ЕСФ и ЕСИФ. (трета глава, параграф 3)
- На основа на противоречивите резултати от анализа на зависимостите между размера на усвоените средства от европейските фондове и тенденциите на намаление или нарастване на неравенството в отделните страни се стига до извода, че един модел на функциониране на икономиката, който разчита на средства от външни финансови институции за справяне с крайните нива на подходяща диференциация няма да бъде устойчив и няма да постигне очакваните резултати. Затова се предлага външното финансиране да се насочи към премахване или смекчаване на последиците от крайната подходяща диференциация и то да бъде само допълващо, а не да се разчита на него като на основен инструмент за справяне със социалните проблеми. (Заключение, стр.236)
- Направени са конкретни предложения за подобряване националната политика за намаляване на неравенството в разпределението на доходите, изразяващи се в промяна на данъчната политика - преход от пропорционално към прогресивно облагане на доходите от труд и предприемачество, нарастване на социалните трансфери, замяната на прага на бедността с диапазон, който да осигури по-продължителна помощ, по-активна синдикална политика. Правилна е оценката, че нарастване и по-ефективно използване на публичните разходи в образованието и здравеопазването е доведе до нарастването на заетостта, но спадът на безработицата, е необходимо, но недостатъчно условие за намаляване на подходящото неравенство. (трета глава, параграф 4)

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд Петко Миран има пет публикации в сборници от научни конференции и кръгли маси – две от които международни и една с международно участие. По този начин той е дал публичност на много от тезите, изводите и предложенията, съдържащи се

и в дисертационния труд. Представените публикации съдържат много от идеите, изводите и препоръките, развити по-широко и задълбочено в дисертационния труд. Това означава, че са придобили публичност и са били обект на критична оценка от българските и чуждестранните участници в тези научни събития.

Не са представени данни за цитиране на публикациите на Петко Миран.

9. Лично участие на докторанта

Рецензираният дисертационен труд е лично дело на докторанта и получените резултати са негова лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът е в обем от 32 стандартни страници, включително приноси в дисертационния труд и списък на публикациите на докторанта. Той също отговаря на законовите изисквания и съответства на съдържанието на дисертационния труд, като представя най-важните моменти от него обективно и коректно.

11. Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд на Петко Миран съдържа и известни несъвършенства и спорни от гледна точка на науката и социалната практика, което дава основание да се направят и **някои критични бележки и препоръки за подобряване**, без това да намалява неговата стойност и завършеност:

- В отделни параграфи на първа глава и първите два параграфа на трета глава дескриптивният стил на изложението надделява над аналитичния. Необходима е по-активна и критична позиция на автора;
- В дисертационния труд (гл. трета, параграф 4, стр. 218) предлаганите национални политики неудачно се наричат алтернативни политики за намаляване на неравенството, допълващи фонда. Това всъщност са базови политики и условия, на фона на които средствата от ЕСФ и ЕСИФ могат да имат по-висока или по-ниска ефективност;
- Предложението за въвеждане на прогресивен данък върху доходите от труд и капитал със стръмна скала е доста спорно. Един рязък преход от пропорционално данъчно облагане към прогресивни стръмни скали, при наличие на възможности за укриване на данъци, може да доведе до нарастване на сивата икономика. Затова може би в началото е по-добре прогресията да бъде по-умерена;
- Предложението за премахване максималния осигурителен доход или фиксирането му на изключително високо ниво (стр. 219) не

оценява факта, че за разлика от данъците, осигурителните вноски са възмездни. Рязкото повишаване на максималния осигурителен доход ще увеличи разходите за пенсии и краткосрочни обезщетения, ще нараснат и опитите за измами. Слагането на тавани върху пенсиите и обезщетенията, за да се избегнат високите осигурителни разходи, пък ще демотивира участието в публичното социално осигуряване.

- Надценява се ролята на синдикалната политика и синдикалната плътност чрез извеждането ѝ на нивото на останалите национални политики за намаляване на неравенството в разпределението на доходите.

12. Лични впечатления

Познавам докторанта Петко Миран като добросъвестен и старателен млад учен, активно участващ в научния живот на ФИСН. Личните ми впечатления за него са отлични.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Оригиналният методологически подход на дисертационния труд, специфичният обект и предмет на изследването и неговите приноси в теоретичен и практико-приложен план, го правят разпознаваем в научната литература у нас и това ми дава основание да предложа публикуването му след успешната защита.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Факултета по икономически и социални науки, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът Петко Наджад Миран **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Политическа икономия като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе

дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да **присъди** образователната и научна степен 'доктор'* на Петко Наджид Миран в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма Политическа икономика

София, 24.08.2016 г.

Рецензент:

(проф. д-р Йордан Христосков)